

1731: L'HERÈNCIA ITALIANA I LA RELACIÓ ENTRE LA MONARQUIA BORBÒNICA I EL PRINCIPAT DE CATALUNYA*

Lluís Roura i Aulinas

L'any 1731 ha estat considerat per alguns historiadors com el moment en el que s'acaba definitivament, a Catalunya, l'època de les convulsions successòries, oberta a la monarquia espanyola des del tombant de segle.¹ A la represa de les activitats econòmiques –especialment les lligades al port de Barcelona– s'hi afegiria el colofó polític de la visita de l'infant Carles el novembre d'aquell any: la primera visita d'un membre de la casa de Borbó, des del final de la Guerra de Successió –ocasió per a la reconciliació entre la dinastia i la societat catalana–.

Amb aquesta comunicació no pretenc centrar-me en la descripció de la visita del futur Carles III, ni tampoc en l'abast de l'activitat econòmica de la Barcelona dels anys 30, sinó tan sols aportar alguns elements per a valorar la significació dels esdeveniments polítics que emmarquen aquell any; elements que ajudin a sospesar si aquells fets van poder significar, o no, un canvi pel que fa al comportament o a l'actitud política en la relació entre la monarquia borbònica i Catalunya.

L'ocupació militar de Barcelona

Com és sabut, la presència d'un important contingent militar a Catalunya un cop acabada la Guerra de Successió, suposava una evident militarització del territori i, sobretot, de la seva capital. El nombre de militars establerts al Principat al 1715 –uns 30.000 homes– va ser un dels més elevats de tot el segle XVIII.² De fet, a la primera meitat d'aquell segle no va ser mai inferior a uns 20.000 homes; i en determinades ocasions –per exemple quan es preparaven algunes expedicions militars– el seu nombre va poder ser considerablement més elevat. La localització de gairebé tres quartes parts d'aquell contingent a la ciutat de Barcelona, no només augmentava l'impacte en un punt neuràlgic de la societat catalana, sinó que impregnava aquella presència d'una clara significació política –la que derivava de la

* Per elaborar aquest treball he comptat amb la col·laboració de F. Juan i Massanet, i amb l'ajut de la DGICYT per al projecte SM95-018.

1. Cfr J. Mercader: *Els capitans generals (segle XVIII)*, Barcelona 19802, ed. Vicens-Vives, p. 98.

2. Cfr F. J. Algueró: «Situación militar de Cataluña a mediados del siglo XVIII» a *Revista de Historia Militar*, 63 (1987) p. 97.

derrota del 1714-. La designació, per part d'Alberoni, de la ciutat de Barcelona com a punt de partida de les expedicions militars a la Mediterrània, més enllà del seu interès logístic, encaixava perfectament amb aquell criteri. Així, ja el 1716 s'inicià un procés de concentració militar que va culminar el 1717 amb la concentració de prop de 9000 homes per a l'expedició de cara a la conquesta de Sardenya; i un any més tard amb la preparació d'una expedició molt superior, destinada a la conquesta de Sicília.

Les tensions a la frontera francesa arran de la formació de la Quàdruple Aliança refermarien encara més el pes de la presència i prioritat militars al Principat, especialment pel temor de la monarquia al rebrot de la crisi interna. La repressió als conflictes i a les partides de guerrillers –com la de Carrasclet– va propiciar la instauració d'un poderós exèrcit, a inicis del 1720; coincidint, a més, amb la finalització de la construcció de la Ciutadella de Barcelona. Després seguirien els preparatius per a noves expedicions: el 1727 la de Gibraltar, el 1732 la d'Oran, i el 1733 la de Nàpols i Sicília –aquesta coincidint, a més, amb la signatura del pacte de família i el nou alineament polític en el marc de la crisi internacional oberta arran de la successió polonesa.³ Fou precisament enmig d'aquest context que tingué lloc la visita de l'infant Carles a Barcelona, de passada en el seu viatge cap a Itàlia; un viatge precedit també, a Barcelona, per la formació del contingent militar que li havia de garantir el compliment dels acords del tractat de Sevilla de 1729.⁴

El context internacional i les garanties per a l'herència italiana de l'infant Carles

Com és sabut, al tractat de Londres del març de 1718 (la «Triple Aliança» antiespanyola entre França, Anglaterra i Holanda) s'hi incloïa una referència relativa a la successió de la Toscana i de Parma-Plasència (davant la previsible manca de successió dels Mèdici i dels Farnese) segons la qual, al seu moment, l'infant Carles –fill de Felip V i d'Elisabeth de Farnese, i que en aquell moment tenia tres anys– n'esdevindria el successor. Aquest fet era la compensació que contemplaven els aliats per a tranquil·litzar Espanya a l'hora d'imposar-li la renúncia a totes les conquestes fetes per Alberoni. Amb l'adhesió de Carles VI d'Àustria a aquella aliança –que així, a l'agost del mateix any, esdevenia Quàdruple–, la decisió adquiriria la força d'un acord internacional difícilment modificable. Espanya s'hi avingué, després de les derrotes militars i de la destitució d'Alberoni, signant a La Haia els acords de la Quàdruple Aliança l'any 1720. Paradoxalment, tan sols la Toscana i Parma havien quedat al marge d'aquelles decisions... Tal com ha assenyalat Furio Diaz⁵ aquest acord significava pel gran duc Cosme III de Mèdici una doble amenaça: la de la previsible pretensió d'Espanya d'introduir al seu territori guarnicions militars que n'asseguessin la successió, i la no menys previsible intenció de Carles VI d'aprofitar l'ocasió per aconseguir, a la fi, disposar de la Toscana com d'un feu de l'Imperi.

La veritat és que les raons dels comtats italians pesaren poc en el panorama dels interessos de les potències internacionals, tot i que els arguments de la Toscana –defensats a la mort de Cosme III pel seu hereu Joan Gastó I i per la seva germana Anna Maria Lluïsa (els quals era evident ja que moririen sense descendència)– esdevindrien un motiu més en les estratègies negociadores d'aquelles. De manera que els tractats signats entre els grans estats a partir de la mort del penúltim dels Mèdici (l'any 1723) adquireixen relleu no només com a ratificació dels acords que en aquest sentit s'havien pres al 1818, sinó també com a demostració de la correlació de forces entre els interessos de les potències, i llur habilitat per aprofitar les noves circumstàncies. Aquest fou el cas del tractat de Viena de 1725, signat entre Àustria i Espanya;

3. I posteriorment, les relatives al setges de Gibraltar i de Menorca; les noves intervencions a Itàlia, etc.

4. Pot trobar-se una detallada descripció dels pactes i acords internacionals que afectaren Espanya, basada en la documentació dels arxius espanyols, a la tesi redactada al 1953 per Antonio de Bethencourt Massieu i tot just ara publicada: *Relaciones de España bajo Felipe V. Del tratado de Sevilla a la guerra con Inglaterra (1729-1739)*, Alacant 1998 A.E.H.M.

5. *Il Granducato di Toscana. I Medici*, Torí 1987, Utet, p. 519.

del de Sevilla, del novembre de 1729, entre Anglaterra, França i Espanya, amb l'adhesió posterior d'Holanda; i del nou tractat de Viena, del juliol de 1731, pel qual Carles VI acceptava, de fet, els acords del tractat de Sevilla; tots ells encaminats a garantir la successió de l'infant Carles a la Toscana i a Parma-Plasència, i a resoldre els problemes de les garanties polítiques i militars sobre aquesta decisió. Tan sols a remolc de la signatura d'aquests acords internacionals, la monarquia borbònica espanyola i el gran duc de la Toscana signarien l'anomenat Tractat de Família, previ al viatge que hauria d'emprendre l'infant Carles, ara amb 15 anys d'edat, per tal de ser rebut com a successor, a Florència, pel darrer dels Mèdici.

El problema principal respecte de les grans potències, pel que fa a la decisió del 1718, era el que enfrontava els interessos d'Àustria i Espanya. L'emperador s'havia avingut a aquell acord en tant que les altres potències acceptaren el bescanvi del domini de la Sardènia pel de Sicília –passant així a domini austríac els territoris històrics de Nàpols i Sicília–. La posterior aliança política entre Àustria i Espanya va permetre la ratificació d'aquell acord el 1725, en la mesura que la confiança en les garanties austríaques semblava fer innecessària la intenció de la monarquia espanyola d'introduir tropes en els territoris de la Toscana i de Parma.⁶ Lògicament, doncs, les tensions immediates entre Espanya i Àustria, i la consegüent ruptura de l'aliança austro-espanyola, malgrat els intents reconciliatoris de Felip V, varen fer que aquell gran temor del gran duc Cosme III al que hem eludit abans –la introducció de tropes espanyoles a Itàlia– es convertís de nou en l'escull principal per al reconeixement dels acords de les potències, tant per part de la Toscana, com de l'Imperi. D'aquesta manera, quan la Cort espanyola de Sevilla va aconseguir signar un tractat amb França i Anglaterra, al qual després s'hi afegiria Holanda, i en el que s'acordava la introducció d'una guarnició a la Toscana (especificant que seria una guarnició espanyola, i no pas suïssa com s'havia negociat a l'entorn del 1724)⁷ aquest fet fou alhora un cop a les pretensions dels Mèdici i, sobretot, als interessos de l'Emperador, que es trobava de nou tot sol davant una aliança de les potències europees. Pel que fa la decadent casa de Mèdici, però, aquesta se sentia més directament ultratjada per les pretensions de domini feudal de l'Emperador sobre la Toscana, que no pas per la voluntat espanyola d'introduir una guarnició. Aquest fet, si més no, sembla que va ser la base principal sobre la qual havia d'actuar el mediador pels interessos espanyols a la Toscana, l'astut i respectat P. Salvador Ascanio.⁸

La qüestió principal del tractat de Sevilla (signat el 9 de novembre de 1729) era, en efecte, la que es referia a la introducció a la Toscana d'una guarnició de tropes espanyoles per a garantir l'entrada de l'infant Carles. A canvi d'aquest reconeixement, Espanya feia –o ratificava– importants concessions comercials. Els set primers articles d'aquell tractat estaven dedicats, precisament, a refermar els drets i privilegis reconeguts per Espanya a la Gran Bretanya i a França en els tractats anteriors –especialment des de la signatura del d'Utrecht– relatius al comerç amb Amèrica, i a les reparacions derivades dels problemes, friccions i confiscacions que s'haguessin produït des de llavors; i a més, la monarquia britànica aconseguia que es silenciés qualsevol referència a la reivindicació sobre Gibraltar.⁹ La contrapartida era que les potències signants es declaraven garants perpetus d'aquell acord,

6. El text del tractat de pau entre l'Imperi i Espanya remarcava molt clarament els interessos imperials en el reconeixement de la successió espanyola als territoris italians: «*Su Magestad Imperial [...] conviene en que si el Duque de Toscana y el de Parma y Plasencia (como se ha reconocido en el Tratado de Londres del año 1718 por todas las partes contratantes, por feudos indubitables del Imperio [...]) viniesen a faltar sin sucesión masculina, que los hijos de la Reina Princesa de Parma y sus descendientes varones [...] sucedan a los dichos Duques y Estados [...], en condición que la plaza de Liorna quede puerto franco [...]. Y asimismo, que el rey Católico [...] por sí, ni algunos de sus sucesores [...] ejerzan jamás la tutela del príncipe que poseerá los dichos Ducados, ni que retendrá cosa alguna en Italia, como también que en cumplimiento del artículo quinto del tratado de Londres no se introducirán tropas en ellos y que si en el caso de faltar alguno de dichos Duques entrare el Infante Don Carlos, pueda tomar posesión en conformidad de las Letras Eventuales*» (publicat per F. Díaz-Plaja: *La Historia de España en sus Documentos. El siglo XVIII*, Madrid 1955 IEP, p. 155. Les rodones són meves).

7. Cfr G. Hilton Jones: «La Gran Bretagna e la destinazione di Don Carlos al trono di Toscana (1721-1732)», a *Archivio Storico italiano*, CXL n° 511 (Firenze 1982) p. 56.

8. Un personatge al que penso dedicar una atenció particular en un proper treball.

9. Vegi's: A. del Cantillo: *Tratados, convenios y declaraciones de Paz y de Comercio*, Madrid 1843, pp. 247 i ss.

en el qual es preveia que la introducció de les guarnicions es dugués a la pràctica en el termini de sis mesos –que era el temps que els signataris es donaven no només per a l'organització material de l'expedició, sinó també per a convèncer l'Emperador i el Gran Duc–. La transcendència que en l'acord de Sevilla tenia la qüestió de la introducció de tropes a les terres italianes quedava particularment evidenciat en l'article separat i secret número 5, on es precisava que com a mesura de prudència calia prevenir-se contra toda oposició imprevista y que para tal efecto es necesario presentarse con fuerzas bastantes para superar cualquier obstáculo no esperado.

Per la qual cosa, es deia:

*Se conviene por el presente artículo que su majestad católica destinará para esta expedición diez y ocho de sus navíos de guerra o más, si su majestad católica lo quisiere, con todo el aparato necesario para el transporte; su majestad cristianísima se obliga a tener prontos en el puerto de Tolón seis de sus navíos de guerra, seis de sus galeras, y tres mil hombres de desembarco para juntarse con la escuadra española al tiempo de pasar por la altura de dicho puerto de Tolón; y así mismo su majestad británica se obliga a tener prontos para la misma destinación seis navíos de guerra y dos batallones, a fin de hallarse en la bahía de Cádiz cuando su majestad católica lo tuviere por conveniente, a cuyo fin avisará con la correspondiente anticipación».*¹⁰

L'article següent, el número sis dels separats i secrets, contemplava directament el compromís entre els signants de recórrer a les armes si l'oposició al compliment dels acords ho requeria.

En als mesos següents, la reacció als acords de Sevilla va fer augmentar la tensió considerablement als territoris italians. Però si bé l'oposició de Joan Gastó a aquell tractat coincidia amb l'actitud de Carles VI, el fet de sentir-se directament amenaçat per aquest –tant per les seves pretensions feudatàries com per les decisions que adoptava l'Emperador reforçant la presència militar imperial al nord d'Itàlia i als presidis– feia inviable que es decidís de posar-se a les seves mans. La complexitat i debilitat dels interessos internacionals varen fer que l'acceptació del tractat de Sevilla per part de l'Emperador no es produís fins un any i mig més tard, quan al 16 de març de 1731 va signar a Viena un acord amb Anglaterra i les Províncies Unides pel qual, a canvi del reconeixement de la Pragmàtica Sanció, s'avenia finalment a l'entrada a la Toscana d'una guarnició espanyola de 6000 homes. Anglaterra, que apareixia com a la responsable principal de la introducció d'aquestes guarnicions a Itàlia en el termini de cinc mesos com màxim, ho va aprofitar –òbviamet– per a refermar les concessions i privilegis comercials, així com el domini sobre Menorca i Gibraltar.¹¹ Aquell tractat seria ratificat el 22 de juliol pels plenipotenciaris d'Anglaterra, d'Espanya i de l'Emperador. A partir d'aquell moment, doncs, resultava inevitable l'acceptació del tractat de Sevilla per part del gran duc de la Toscana. Aquesta acceptació es va plasmar en allò que ja havia contemplat el propi articulat d'aquell tractat: un acord «de família» entre els Mèdici i els Borbó.

En aquest acord, malgrat l'actitud condescendent del negociador espanyol –el P. Ascanio–, la monarquia espanyola refermava el sentit irrenunciable del compliment estricte del tractat de Sevilla, especialment pel que feia referència a l'ingrés de tropes espanyoles a la península italiana.¹²

Es fa difícil pensar que la tenacitat i el cost que tot plegat va suposar per a la monarquia espanyola, amb concessions a uns i altres, es pogués considerar com a justificat amb el sol reconeixement al dret successor de l'infant Carles als ducats de la Toscana i Parma-

10. *Id.*

11. Cfr l'*Instrument* signat a Sevilla el 6 de juny de 1731 pels representants de les monarquies espanyola i britànica (Archivio di Stato di Firenze [ASF]: «Mediceo del principato» f. 2713, ins.II).

12. ASF: «Mediceo del principato» f. 2716, ins. II.

Plasència. Junt amb el prestigi polític d'una negociació en la que la monarquia espanyolopodia seguir apareixent com una potència de primera fila, cal pensar també en el seu interès en la perspectiva de recuperar allò que considerava com els seus territoris històrics... Per a això, és clar, el dret a disposar de tropes pròpies en terres italianes podia ser contemplat com una condició prèvia, sobretot després dels revesos de les expedicions marítimes anteriors.

Barcelona, entre Sevilla i Florència

Tot i que al gener de 1730 es va celebrar a Madrid i Sevilla la ratificació del tractat del novembre anterior, l'embaixador de la Toscana a Espanya informava que s'havia acordat de no fer-lo públic fins sis mesos més tard; no era ben exacte, el que s'havia acordat era de no fer-lo efectiu –pel que es referia a l'entrada de tropes– fins sis mesos més tard. Bernardo Combi informava en aquest sentit, que la monarquia espanyola estava a l'expectativa de

*«vedere il sembiante che piglierano le presenti congiunture, sebene non lasciano di farsi tutte le preparazioni per tener pronte differenti truppe, et altre disposizioni necessarie a questo fine».*¹³

És cert que el retard en el reconeixement i execució d'allò que s'havia acordat a Sevilla fou denunciat en diverses ocasions per la monarquia espanyola. I que aquesta desitjava fer realitat, com més aviat millor, l'entrada de l'infant Carles a Itàlia. Però també és veritat que, mentre tant, sabia treure profit dels rumors que es generaven entorn a la preparació i concentració de les tropes que l'havien de precedir, i de la pròpia expedició que havia d'acompanyar-lo. D'aquesta manera s'entremesclaven, per exemple, els rumors i la realitat entorn al nombre de tropes expedicionàries que s'estaven preparant. El citat embaixador de la Toscana, al 9 de gener informava, per exemple, quan encara no era públic el text del tractat de Sevilla, que les potències signants s'obligaven a fer el que calgués per tal d'introduir l'infant Carles a Itàlia i per a enviar-hi 12.000 homes de tropa regular.

Tot plegat propiciava un context de tensió que convertia en punts d'especial atenció tant aquell on es trobava la Cort, com allà on es concentraven les tropes i, és clar, aquell que era el seu punt de destinació. L'interès de la monarquia espanyola es va posar de manifest al mes de març del 1730 quan, de cara a pressionar per tal de fer efectiu l'acord internacional, es va plantejar fins i tot de traslladar la Cort a Barcelona.¹⁴

Com informà en aquest sentit l'embaixador de la Toscana, si aquesta decisió no es va dur a la pràctica no fou tan sols per la salut del monarca, sinó també per la situació de frontal oposició que encara mantenia l'Emperador i per la incertesa que s'obria amb la mort del Papa respecte de l'actitud que pogués adoptar Roma, segons les afinitats del nou pontífex que sortís elegit. En tot cas, en els mesos següents, segons informava a la cort del gran duc el seu embaixador a Espanya, allò que mereixia més atenció era la progressiva concentració de tropes a Barcelona. Al juliol comunicava la intranquil·litat existent pel fet que no es descartava que pogués haver-hi una guerra a Itàlia; i a l'agost informava que els preparatius per a poder embarcar les tropes continuaven, i que es comentava que a la ciutat hi havia ja més de 30.000 soldats preparats. Tan sols ben entrada la tardor, l'embaixador va informar dels nous rumors que deixaven entreveure que l'expedició de tropes a Itàlia no es faria fins a l'any següent.¹⁵ El 15 de març del 1731 B. Combi informava des de Barcelona que en aquesta capital hi havia concentrats uns 40.000 soldats, però que la falta de mitjans per a transportar-los feia pensar que com a mínim no s'havia de témer cap expedició contra Itàlia en els propers quatre mesos. La incomoditat de la monarquia espanyola pel retard amb què es feien els preparatius de cara a la presa de possessió com hereu de l'infant Carles, va donar peu a la signatura, el 6 de juny de 1731, del ja citat *instrument* entre els representants anglesos i

13. Carta de Bernardo Combi, de 16 de gener 1730 (ASF: «Mediceo del principato», f. 5014).

14. Carta de B. Combi, de 13 de març 1730 (ASF: «Mediceo del principato», f. 5014).

15. *Ibidem.* (cartes de 5 de juny, 10 de juliol, 14 d'agost, 21 d'agost, i 2 d'octubre).

espanyols en el qual es deia que

*«en el término de cinco meses, que han de contarse desde el día de la data de este instrumento, o antes si pudiese ser, hará S.Mag. Britca. introducir efectivamente los seis mil hombres de tropas españolas en los estados de Parma y de Toscana, y poner el infante D. Carlos en posesion de los Estados de Parma y Plasencia en conformidad de cho artículo quinto de la quadruple alianza y de las investiduras eventuales...».*¹⁶

Tot i que entorn al mes de juliol l'embaixador de la Toscana va comunicar moviments significatius de tropes a Barcelona, no fou fins el 21 d'octubre quan va poder informar de la sortida de les gal leres que traslladaven a Itàlia tres batallons;¹⁷ just el mateix dia en què informava també de la sortida de Sevilla de l'infant Carles per a un viatge que es preveia que havia de durar 45 dies. Les tropes que efectivament van ser traslladades a Itàlia foren unes 7.500 (ja que s'hi enviaren sis regiments), i van sortir de Barcelona amb una flota formada de 32 gal leres i naus de guerra espanyoles sota el comandament del marquès Esteban Mari, i de 16 naus de batalla angleses –amb dos regiments anglesos embarcats a Gibraltar– comandades per sir Charles Wager.¹⁸ La resta de tropes concentrades a Barcelona (fins a les prop de 40.000 que havia parlat l'embaixador) es quedarien a la capital catalana fins que al juliol següent es desplegessin les expedicions militars contra Oran. Al meu parer, però, això no treu importància a la intencionalitat polivalent de la concentració de tropes a Barcelona, prèvia a l'execució del que s'havia previst al tractat de Sevilla. La finalització de la construcció de la Ciutadella, en aquest sentit, havia revalidat molt poc abans la destacada funció militar amb la que els Borbó contemplaven la ciutat de Barcelona des de la Guerra de Successió i que es refermaria en els anys successius amb els preparatius per a les expedicions a Nàpols i Sicília, així com més tard amb la de Toló, etc. Aquesta visió coincideix, precisament, amb el sentit que va tenir el propi pas de l'infant Carles per la ciutat en la que, de fet, era la primera visita d'un membre de la casa reial des de la derrota de 1714.

L'infant Carles, de pas per Barcelona i el Principat

En el context que acabem de resseguir, no sembla, doncs, que el viatge de D. Carles contemplés respecte de Barcelona cap finalitat que no fossin les mencionades fins ara –de la mateixa manera que tampoc sembla que n'hi hagués hagut cap en la citada consideració de la Corona de traslladar momentàniament la Cort a aquesta ciutat (si hi hagués hagut alguna intencionalitat específica diferent, no hi hauria hagut cap raó per no realitzar aquell trasllat més endavant...). Aquesta «intranscència» diferencia clarament, doncs, *el pas* de l'infant per Barcelona i pel Principat l'any 1731, d'una *visita* o *estada* (fins i tot com la que es produiria el 1759 quan el mateix Carles, venint d'Itàlia per prendre possessió de la corona com a rei d'Espanya, va entrar a la Península per Barcelona, on hi va fer una estada de sis dies).¹⁹

La intranscència del pas per Catalunya de l'infant Carles en el seu viatge cap a Florència, pel que fa a qualsevol intencionalitat política específica de la monarquia espanyola respecte del Principat, queda encara més fora de dubtes si es té en compte els seus moviments durant els dos dies que fou a Barcelona –i especialment si ho confrontem amb la ja mencionada estada del 1759 que, en principi, tampoc havia de ser més que una estada de pas.

És clar que en els esquemes del seguici de l'infant, al capdavant del qual hi havia el comte de San Esteban, no s'hi contemplava cap especial consideració pròpia de la visita a una ciutat.

16. ASF: «Mediceo del principato», f. 2713, Ins. II.

17. Carta de 21 d'octubre (ASF: «Mediceo del principato», f. 5015).

18. Cfr G. Hilton Jones: «La Gran Bretagna e la destinazione di Don Carlos al trono di Toscana (1721-1732)» a *Archivio Storico italiano*, CXL, n° 511 (1982) p. 79-80.

19. Sobre l'estada de 1759, es pot veure: Mª Ángeles Pérez Samper, «Poder y sociedad en la Cataluña de mediados del siglo XVIII: la visita real de Carlos III en 1759» a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona 1984, vol. 2, p. 275-285.

En canvi, allò que sí que es va evidenciar, fou una clara voluntat de refermar el caràcter indestriable de l'autoritat monàrquica –representada ara en la presència dinàstica de l'infant Carles– amb el poder militar. Durant la seva estada, no només l'infant no va fer cap desplaçament a cap àmbit civil de la ciutat, sino que tampoc no va anar ala catedral. En canvi, ja la mateixa tarda de la seva arribada va acudir a la fortalesa de la Ciutadella on amb tot el protocol militar va ser homenatjat li foren exposades les característiques d'aquella recent construcció, i va passar revista als batallons formats (a part de dedicar la resta de la tarda a tirar perdigonades als cabirols que li van deixar anar pels fossos de la fortalesa). L'endemà va tornar a passar revista, ara a sis batallons de guàrdies d'infanteria valona que varen formar a l'esplanada davant de Palau, i després en va presidir la desfilada. La qual cosa tampoc no va impedir que pogués dedicar-se de nou a la seva vertadera dèria –la cacera–, encara que aquest cop fos disparant des d'una finestra de Palau contra els coloms que li deixaven anar des d'una altra, gràcies a unes gàbies d'aquelles aus amb les que l'havia obsequiat l'Ajuntament de la ciutat.

Les mesures adoptades pel capità general, el marquès de Risbourg, van respondre clarament a aquell destacat sentit d'afirmació militar; tant pel desplegament de forces que es va fer pel pas del seguici de l'Infant –marcant l'itinerari per on havia de passar amb un doble cordó de soldats–, com per la impressionant demostració feta per l'artilleria que presidia la ciutat. L'embaixador de la Toscana ho descrivia així:²⁰

«...subito [es refereix a tan bon punt va comparèixer a la vista de la ciutat] comenciò lo sparo che fu triplicato di tutta l'artiglieria delle due fortezze e della Piazza che continuò quasi un'ora e potiede dar tempo che quasi S.A. fosse arrivato al Palazzo...».

¿Pot parlar-se, però, d'*intrascendència* pel que fa a l'actitud i expectatives que va poder desvetllar el pas per Barcelona de l'infant Carles a certs sectors de la societat catalana –i particularment del patriciat i les institucions barcelonines–? ¿Com han de valorar-se les celebracions i mostres d'entusiasme que, segons els impresos publicats per a deixar constància dels esdeveniments, es registraren a la ciutat de Barcelona els dies 21 i 22 de novembre, mentre D. Carles va ser a la ciutat?²¹ Crec que respondre aquestes qüestions amb apreciacions entorn al «servilisme» (versus «dignitat») dels catalans envers la dinastia borbònica, tal com sovint s'ha fet,²² no només és simplista, sinó que es tracta d'un plantejament que exclou d'entrada qualsevol consideració de la multiplicitat de factors que en un moment com aquell es pogueren posar de manifest.

Tal com recullen les informacions dels testimonis sobre les celebracions fetes a Barcelona aquells dies –que es concreten en engalanar el recorregut, les lluminàries, i les representacions fetes davant i dins de Palau (uns focs d'artifici, una desfilada i la representació d'una sarsuela)–, foren prou notables. Ara bé, molts aspectes contribueixen a desvirtuar qualsevol conclusió precipitada que ho associés a una clara manifestació de «servilisme» o de «fidelitat» polítiques. D'una banda ho fa el caràcter mimètic, protocolari i gairebé estereo-

20. Carta de B. Combi a Montemagni, del 25 de novembre de 1731 (ASF: «Mediceo del Principato», f. 5015).

21. Sobre les celebracions de Barcelona en ocasió del viatge de l'infant Carles, poden veure's les relacions publicades contemporàniament: *Relación de las Reales Fiestas con que la ciudad de Barcelona obsequió al Serenísimo Señor Infante Duque Don Carlos, en los días que se dignó S.A. honrarla con su presencia*, Barcelona 1731 Imp. Joseph Teixidor, 11pp (B.C.: «Bonsoms» n° 966); *Descripción de las Solemnísimas Fiestas con que la muy noble ciudad de Gerona recibió al Serenísimo Sr. D. Carlos de Borbón Farnesio, infante de España, Duque de Parma y declarado heredero sucesor de los Estados de la gran Toscana, el día 24 de noviembre del año de 1731*, Girona 1731, Imp. Jayme Bro, 43 pp. (B.C.: «Bonsoms» n° 964); *Carta de D. Pablo Sumonte y de la Puente en respuesta de otra que le escribió desde la Corte el marqués N. pidiéndole relación de lo que hicieron los plateros y mercaderes de lienzo en la real máscara con que la Ciudad de Barcelona obsequió al Serenísimo Señor infante Duque D. Carlos. Día 22 de noviembre de 1731*, Barcelona 1731, 15 pp (B.C. «Bonsoms» n° 6278). Sobre l'estada de l'Infant Carles a Barcelona el 1731, M^o Ángeles Pérez Samper (*loc. cit.*, p. 276) cita una tesi de llicenciatura que lamentablement no he aconseguit localitzar (la de Carles Alier i Aixalà: *La visita de l'infant Carles a Barcelona el 1731*, Universitat de Barcelona 1977).

22. Vegi's, per exemple, l'article «Barcelona. Història» de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (vol. 3, Barcelona 1971, p. 217), on s'afirma: «La classe dirigent barcelonina mostrà encara una actitud extremament servil amb la nova dinastia amb motiu del pas per Barcelona, el 1731, de l'infant Carles [...]».

tipat d'aquest tipus de celebracions; accentuat a més, en aquest cas, per la celeritat amb què es va haver de preparar (a la precipitació habitual, se li afegí, en efecte, la que es va derivar de la rapidesa amb què es va fer el viatge des de Sevilla, anticipant-se en pràcticament quatre dies sobre el calendari previst). I per l'altra ho manifesta el desconcert de les autoritats municipals de Barcelona; un desconcert semblant al que manifestava el batlle de València quan l'ajuntament de Barcelona s'hi va posar en contacte per tal d'informar-se de quin era el tipus de rebuda i cerimonial que calia preparar. Les autoritats de València els digueren que haviendemanat instruccions a la Cort, però que no havien rebut cap resposta.²³

El més evident, però, de l'artificialitat de les celebracions ho trobem si prenem en compte el seu cost i finançament. Les tensions habituals entre les autoritats municipals, l'Intendent i el Capità General, s'havien accentuat en els dos darrers anys, tant pels problemes derivats dels allotjaments –amb l'incompliment de la construcció dels pavellons i quarts previstos per una ordre de 1724–, com per la no satisfacció a l'Ajuntament de la dotació que se li havia assignat després de la Nova Planta, i que a més havia estat sempre considerada insuficient.²⁴ De manera que les instruccions passades a les autoritats municipals no es produïen precisament en un moment gaire oportú. El 26 d'octubre havien arribat al Corregidor i a l'Ajuntament instruccions «*para que al arribo de S.A. practique [...] todos aquellos respetuosos debidos actos con que es preciso corteje y sirva a S.A....*», així com «*...para que haya el abasto en abundancia de todo género de comestibles [...] a fin de que en el caso oportuno no se experimente la menor defectuosa resulta de estas disposiciones...*»;²⁵ per la seva part, l'Intendent Antonio Sartine, arran de la immediata arribada de l'infant Carles, insistia a l'Ajuntament per tal que «*practique todos aquellos respetuosos debidos actos con que es preciso corteje y sirva a S.A.*». Aquestes exhortacions al municipi, però, no podien anar gaire més enllà del seu valor institucional. En efecte, el municipi li va contestar que considerava «su obligación y celo el celebrar con el más singular alborozo» aquella arribada, però que per a això feien falta diners i que «*siendo bien notorio que este Ayuntamiento se halla sin fondo alguno para costear estos gastos*» li escrivia aquella representació per tal que «*se sirva atenderle librándole una competente cantidad*».²⁶ El projecte de les celebracions va ser obra de l'Ajuntament, que va crear una comissió de sis regidors encarregada d'elaborar-lo; un projecte que un cop redactat constava de 13 punts, i que va ser aprovat el 31 d'octubre,²⁷ de manera que per a la preparació efectiva van quedar tan sols en uns vint dies. Amb aquesta situació no es pas estrany que la Intendència hagués d'avançar els diners. Davant les peticions de l'Ajuntament, doncs, el tresorer de l'exèrcit va contestar dient-li que se li concedien 1.500 «doblones» (és a dir, unes 8.400 lliures) sobre l'import del cadastre.²⁸ Sabent les ordres expressives del capità general en el sentit que per a la preparació de la rebuda de l'infant Carles i el seu seguici «*no se repare en gastos*», és fàcil deduir que aquells preparatius esdevinguessin clarament prioritaris en tots els sectors implicats, i que més d'un hi pogués veure una ocasió propícia per a beneficiar-se'n o, sobretot, per a rescabalar-se d'endarreriments... És prou simptomàtic, en aquest sentit, l'elevat import global de les despeses ocasionades en motiu d'unes celebracions de dos vespres que no sembla pas que tinguessin un caràcter tan extraordinari com el seu cost podria fer pensar. Les pràcticament 7.000 lliures que sumen els comptes que s'abonaren per les despeses representaven l'equivalent a una

23. AHCB, «Ajuntament borbònic. Polític, reial, decrets» any 1731, f. 59. El batlle de València diu que tan sols pensen fer lluminàries i dos castells de foc, i que els gremis adornin els carrers. Tanmateix el capità general va aconseguir que l'acollida de València tingués un bon ressò gràcies a haver obsequiat sumptuosament a la major part del seguici de l'Infant (així ho recull la citada carta de l'embaixador de Toscana).

24. Les 41.805 lliures que se li assignaren amb la Nova Planta no arribaven a la quarta part dels ingressos habituals de l'Ajuntament anterior. Cfr. J. Carrera i Pujal: *La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona 1951, ed. Bosch, vol I, p. 8-24.

25. AHCB: «Ajuntament borbònic. Polític, reial, decrets» 1731, f. 51.

26. AHCB: «Ajuntament borbònic. Polític i representacions» 1731, f. 65.

27. AHCB: «Ajuntament borbònic. Acords» 1731, ff. 108 i 111.

28. AHCB: «Ajuntament borbònic. Polític i representacions» 1731, f. 56. L'import total del cadastre del corregiment de Barcelona havia estat fixat l'any 1718 entorn de les 135.000 lliures (Cfr. M. Artola –basant-se en Matilla Tascón–: *La hacienda del Antiguo Régimen*, Madrid 1982 ed. Alianza, pp. 242-243).

sisena part del total de l'assignació borbònica a l'Ajuntament a la que m'he referit més amunt; però cal tenir present, a més, que la part més significativa es va destinar a despeses que ni tan sols transcendiren al carrer: foren les ocasionades per l'arranjament i acondicionament del Palau, i per la realització de la sarsuela que es va representar la primera nit al seu interior – i que era la que aquells dies ja s'estava representant a la casa de les Comèdies.²⁹ De manera que si algun entusiasme queda fora de dubte, aquest era sobretot el de l'Intendent i del capità general. L'Ajuntament, en realitat, era prou lluny de tenir capacitat pròpia per a demostrar-lo i, en tot cas, podia pensar més en el fet que l'ocasió podia ser bona per a millorar la situació respecte dels contenciosos endèmics, que no pas en l'expressió de conviccions o coherències polítiques.

És precisament en aquesta línia interpretativa que crec que s'ha de comprendre també la resposta que l'Ajuntament de Barcelona va donar, al mateix any, a la proposta que li van adreçar les autoritats municipals de Saragossa convidant-la a emprendre una iniciativa conjunta de les ciutats de Saragossa, València i Barcelona per tal que al Consell de Castella es creés una Sala específica per a tractar les qüestions relatives a tot allò que, fins el 1711, havien correspost al Consell d'Aragó.³⁰ Caldria revisar a fons les motivacions de les autoritats aragoneses, però pel que fa a la resposta negativa de Barcelona crec que no es pot despatxar amb la simple consideració de què fou una clara mostra de servilisme borbònic. L'argumentació amb la qual aquest ajuntament justificativa la resposta negativa a la invitació aragonesa era prou significativa:

*«En atención de haverse SM dignado establecer y prefijar a este magistrado especiales e invariables reglas para el gobierno político y económico de esta capital [...] –deia– parece se halla este Ayuntamiento enteramente destituido de motivos y fundamentos para lograr la satisfacción de acompañar a VSI en este asunto».*³¹

S'expressava, doncs, amb prou claredat la vigència de les mesures polítiques que l'havien desposseït de qualsevol facultat per a poder prendre una iniciativa com aquella. No sembla pas, en efecte, que l'expressió *hallarse destituido* hagués pogut ésser escollida a l'atzar.

Com hem tingut ocasió de veure, les preocupacions de l'Ajuntament entorn al 1731 tenien unes prioritats més immediates, que passaven per consideracions bàsiques, comeren les que afectaven a la seva pròpia capacitat d'existència; és a dir, al seu «reconeixement» – que, entre altres coses, es materialitzava en la seva dotació pressupostària. Davant d'aquests tipus de problemes i de les dificultats habituals que giraven entorn a l'evidència quotidiana de subordinació de la ciutat als dictats de les autoritats reials, quines expectatives podia tenir la pretensió de crear una Sala al Consell de Castella? Si les qüestions que es podien tractar directament –i dins l'àmbit territorial del propi municipi– no es resolien, podia pensar-se que pogués tenir alguna eficàcia la creació d'una nova –i remota– Sala al Consell de Castella? No crec, doncs, que es pugui interpretar aquella negativa com a argument a afegir a les ja mencionades –i suposades– mostres de servilisme borbònic de la institució municipal barcelonina.

*** *** ***

29. Pràcticament 5000 ll es varen destinar a satisfer de manera directe les despeses de la representació teatral i les ocasionades per l'arranjament del Palau (entre les més importants hi havia 308 lliures als actors de la Sarsuela representada al Palau i 235 als músics; 1398 lliures al fuster que va fer el teatre al palau; 1014 ll al sastre; 1233 al botiguer de teles; 145 ll a l'esparter per les esteres del Palau; 129 ll per les provisions de llenya i carbó; 121 ll per la neteja de les làmpades, etc. (cfr AHCB: «Ajuntament borbònic Acords» 1731, ff. 119ss). Engalanar dels carrers per on va passar la comitiva anava a compte del propis veïns, i la moixiganga feta al vespre davant del Palau –la primera des del 1714, tal com remarca Carrera i Pujal (*La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona 1951 Bosch, vol I, p. 62)– va ser organitzada pels col·legis i gremis.

30. AHCB: «Ajuntament borbònic. Polític i representacions» 1731, ff. 77-78.

31. *Ibidem*. (les rodones són meves).

Pel que hem vist, doncs, la consideració que la monarquia podia tenir respecte de Catalunya i de Barcelona al voltant del 1731 no sembla que hagués canviat gaire en relació a la que l'havia dut a l'establiment de la Nova Planta un cop acabada la Guerra de Successió. Si la subordinació de la política espanyola als interessos de les prioritats successòries era evident sota el protagonisme que tingué Isabel de Farnesio en el regnat de Felip V, havia de ser-ho encara més en allò que es referia a la relació de la monarquia amb un territori com el Principat. Aquí, al seu interès estratègic, s'hi sumava la condició de territori on la monarquia podia actuar sense sotmetre's a més controls o limitacions que aquells que dictava la pròpia prudència en l'exercici del poder. L'herència italiana de l'Infant Carles i l'afany de protagonisme en els afers internacionals van ser, doncs, els únics mòbils evidents del seu pas pel Principat. De manera que més que una ocasió de canvi o distensió pel que fa al tipus de relació establerta disset anys abans per Felip V, en tot cas hauria de valorar-se com un episodi que venia a refermar-la. Una refermança, això sí, que propiciava en determinats sectors socials i econòmics una actuació progressivament d'acord amb la conveniència d'adequació a aquella realitat. Les mencionades prioritats de la monarquia espanyola, en efecte, no exclouien pas per al Principat les possibilitats d'obtenir-ne expectatives de profit, sobretot a través del comerç. En tot cas, però, aquest és tan sols un nivell dels múltiples que es donaren simultàniament en les relacions entre Catalunya i la monarquia espanyola sota els primers borbons. Els fets de l'any 1731 contribueixen especialment a recordar-nos-ho.